

zaken uitmaken; er is tijd genoeg voor, als men wat minder rommel op de agenda brengt. Nu is het tijdsgebrek een bijzonder geval.

Spr. heeft onvoorzichtig gedaan, een dergelijke zaak in drie regels te behandelen; wanneer spr. Bebel heeft nagepraat, is het nog beter, dit te doen, dan als Fortuyn, Wilhelm II na te praten en ons een „vaderlandslooze bende” te noemen. Spr. houdt echter staande wat hij zei, op ééne reserve na:

Als wij nog lang het kabinet-Kuyper houden en onze vaderlandsche vrijheden meer en meer worden ingekrompen, zullen zij spr. ten slotte geen menschenoffers meer waard zijn. Inzake militarisme is spr. het met alle partijgenooten eens.

Alle internationale programs vragen een volksleger, maar zeggen: voor het militarisme geen man en geen cent; omdat het militarisme aan het vaderland meer kwaad doet dan goed. Spr. is het daarmee eens, en heeft de pretentie, niet meer „vooruitstreveud” te willen zijn dan Kautsky, Bebel, Ferri enz. Hij verzoekt, dat men voortaan niet al te happig zal zijn om moties van afkeuring aan te nemen. (*Applaus.*)

Spr. heeft geen desorganisatie willen brengen in de afdeling Enschede, maar wilde door een lid van de minderheid in de gelegenheid worden gesteld, te Enschede zijn standpunt te verdedigen.

Tijhof blijft er bij, dat Schaper beter had gedaan met te zeggen: wij moeten niet naar de grenzen gaan. De internationale congressen willen het volksleger om te komen tot ontwapening en internationale verbroedering.

Tak zegt, dat waar in het referendum een maatregel wordt voorgesteld van waarschijnlijk zoo reactionaire strekking, de Kamerfractie goed had gedaan eerst de partij te raadplegen.

De Voorzitter merkt op, dat de Kamerfractie zich wellicht alsnog in betrekking kan stellen met enkele partijgenooten, die studie van de zaak hebben gemaakt.

Troelstra antwoordt, dat de fractie zelf studie heeft gemaakt van de kwestie; het referendum maakt een deel uit van het strijdprogram; de fractie behoeft toch niet goedkeuring te vragen voor overeenlijking van punten van het strijdprogram. Overigens wil de fractie, als het ontwerp klaar is, het wel aan den een en den ander ter inzage geven.

De Voorzitter brengt bij de mededeeling van den uitslag der verkiezing voor partijbestuurders, Schaper dank voor de nauwgezette wijze waarop hij zijn functie heeft vervuld, en betuigt zijn leedwezen over diens heengaan. (*Applaus.*)

Hij vervolgt dan: Drie onzer partijgenooten zullen vermoedelijk hun optreden in de jongste beweging met gevangenisstraf moeten boeten. Kappetein is reeds voor een vrij onschuldige zaak sedert lang in hechtenis. Bovendien worden Hugenholtz en Van der Goes met de gevangenis bedreigd. Moet het zoover komen, dan zullen wij hun vrouwen en kinderen met onze liefde omringen, in gedachte zullen wij steeds met al onze achting en waardeering bij hen zijn: wij hopen dat zij gezond en geestkrachtig zullen terugkomen. (*Luid applaus.*)

Van der Goes gaat naar de tribune en dankt den voorzitter met een handdruk voor diens woorden.

Besloten wordt, aan Kappetein een telegram te zenden.

De Voorzitter eindigt met erop te wijzen, dat het congres niet rijk is geweest aan resoluties, maar wij zullen bewijzen, onze geestkracht niet te hebben verloren; de gemeenteraadsverkiezingen staan voor de deur, wij zullen de waarheid bewijzen van het woord: Ondanks alles is de wereld ons! (*Luid applaus.*)

Het congres gaat uiteen onder het zingen van den socialistennarsch.

Een collecte voor de slachtoffers der algemeene werkstaking bracht f85.43 op.

BIJLAGE A.

VERSLAG VAN DEN PARTIJSECRETARIS over het jaar 1902.

Het jaar 1902 zette in met een economischen strijd, den strijd der diamantbewerkers te Amsterdam tegen een aanval hunner werkgevers, en het jaar eindigde met een verkiezingsstrijd in Amsterdam III. Een groot gedeelte van dezelfde arbeiders, die in het begin van het jaar zoo hardnekkig gekampt hadden om het behoud van hun organisatie, bezorgde nu de overwinning aan den voorzitter van hun vakvereniging door deze in den Raad te brengen, om daar den strijd te voeren niet voor een grooter of kleiner deel, maar voor het geheele Amsterdamsche proletariaat. Het was een jaar van strijd, niet alleen in Amsterdam, doch over de gansche linie. In Twente waren het de fabrikanten, die den strijd tegen hun arbeiders aanboden door een 2300 menschen op straat te gooien, opdat dezen niet in staat zouden zijn hun

stakende makkers te steunen. Vier en een halve maand hielden deze kloeke mannen en vrouwen den strijd vol, gedreven door solidariteit en eergevoel.

De beweging voor het Algemeen Kiesrecht, die eenige jaren dood was, herleefde, de betooging op 14 September te Utrecht, was er een prachtig bewijs voor. Het verzet onder de Nederlandsche arbeidersklasse tegen het onder de wapenen roepen van de lichten '95, '96 en '97 deed zien, dat het proletariaat als klasse weet op te trekken. Het gevolg van de beweging was, dat althans twee van de drie lichten vrijgesteld werden van de herhalings-oefeningen.

De solidariteit der gansche gansche arbeidersklasse betoont tegenover de uitgeslotenen te Enschede; het verzet tegen den druk van het

militarisme, de grootere omvang van de beweging voor het algemeen kiesrecht zijn teekenen geweest, dat de arbeidersbeweging in het algemeen, de socialistische in het bijzonder, in omvang, in teekenis is toegenomen. Een prachtige uiting van dat oplevend besef onder de arbeiders, dat zij optrekken mochten onder het vaandel der sociedemocratie gaven de verkiezingsstrijden in Amsterdam III en IX, toen de nederlaag in het laatste district ons toegebracht door christelijke en onchristelijke bezitters schitterend gewroken werd door de overwinning in het eerste.

Gaan we nu over tot een regelmatige opgave van hetgeen de partij is geworden en wat zij gedaan heeft.

Aantal afdelingen en leden. Van de 90 organisaties waaruit de partij bestond op 31 Dec. 1901, vielen af de S. D. O. V., de vereeniging „Aurora” te Leeuwarden, de kiesvereenigingen „Eendracht” en „Algemeen Belang” te Veendam, de kiesvereeniging te Zuidbroek en die te Noordwijk, zoodat er overbleven 84. Opgericht werden in den loop van het jaar 23 organisaties, waaraan echter de kiesvereenigingen te Neede en Eibergen, na een kortstondig bestaan, tengevolge van tegenwerking spoedig moesten worden opgeheven. Het totaal aantal afdelingen en kiesvereenigingen bedroeg derhalve op 31 Dec. 1902 105 met ruim 6500 leden waarbij nog gevoegd moeten worden een 60 verspreide leden.

De oorzaak van afscheiding der vereeniging „Aurora” en van de S. D. O. V. is hierin gelegen, dat volgens de nieuwe statuten dergelijke organisaties geen deel meer kunnen uitmaken van de partij. De kiesvereenigingen „Eendracht” en „Alg. Belang” te Veendam vereenigden zich en vormden een nieuwe afdeling der partij onder den naam van „Recht en Plicht.”

Het aantal verspreide leden is zeer afwisselend, wat veroorzaakt wordt, doordat verspreide leden gewoonlijk spoedig trachten een 5-tal personen te vinden, die met hen een afdeling vormen.

Toestand der afdelingen. Het aantal afdelingen is dus toenemende en ook het ledental en vooral in de grootere steden is die toeneming van het ledental het sterkst, waardoor de beteekenis van deze organisaties grooter wordt.

Zijn er nog een aantal organisaties, waar gebrek aan leiding niet valt te miskennen, ook daarin komt belangrijke verbetering: over het geheel genomen worden de afdelingen degelijker wat haar organisatie betreft. Dit blijkt ook uit het voortdurend toenemen van het contact tusschen afdelingen en Partijbestuur en het voldoen, in het algemeen gesproken, van de verplichtingen der afdelingen ten opzichte der partij. Het bewustzijn, dat allen behooren tot één groot geheel, wat vroeger nog al eens te wenschen overliet, is groeiende.

Werkzaamheid der afdelingen. Op een enkele uitzondering na leiden de afdelingen een flink opgewekt leven.

Vele wendden zich in het afgelopen jaar tot één of ander openbaar lichaam; hetzij zelfstandig, hetzij in grootere plaatsen, waar Bestuurdersbonden of Arbeidssecretariaten bestaan, als onderdeel van deze organisaties. Een volledig overzicht te geven van de onderwerpen, waarover geadresseerd werd en de resultaten daarvan, gaat moeilijk, om-

dat mij de gegevens daarvoor niet in voldoende mate ten dienste staan. Ik beperk mij dus met er op te wijzen, dat door een groot aantal afdelingen geadresseerd werd aan de Kamer in zake de spoedige indiening van de Ongevallenwet, dat verschillende afdelingen zich wendden tot den Raad voor invoering van Schoolvoeding, Schoolkleding, Schoolpantoffels, Schoolreisjes en andere zaken het onderwijs betreffende; verder werd geadresseerd in zake bepalingen omtrent minimumloon en maximumarbeidstijd, het tegen verminderden prijs beschikbaar stellen van cokes aan min- en onvermogensden, beter toezicht op steiger en ander klimmateriaal, invoering van het drieploegenstelsel voor stokers en machinisten aan de gasfabriek, voor vervoegde winkelsluiting, splitsing van gemeentelijke kiesdistricten, in zake het haringspoeptersontwerp, omtrent de behandeling in een ziekenhuis, de stichting van een gemeentelijke arbeidsbeurs, enz. Ook werd door een afdeling tot den Raad het verzoek gericht de O. L. School af te staan voor hare vergaderingen, wat een zestal anderen vereenigingen in die gemeente ook wordt toegestaan, doch de Raad heeft geen termen kunnen vinden om aan dat verzoek te voldoen.

Door een aantal afdelingen werd deelgenomen aan verkiezingen voor den Gemeenteraad, de Provinciale Staten en de Tweede Kamer.

Gemeenteraadsverkiezingen. Aan de verkiezing voor den gemeenteraad werd zelfstandig deelgenomen door de afdelingen of kiesvereenigingen te Weesp, Winterswijk, 't Bildt, Groningen. Deventer, Doetinchem, Oude Pekela, Rotterdam I, Rotterdam V, Wageningen, Hoorn, Zutphen, Leeuwarden, Haarlem, Zwolle, Kiel Windeweer, Amsterdam III en Amsterdam VIII.

In herstemming kwamen G. A. Vader te Weesp, B. J. Rengelink te Winterswijk, Posthumus te Groningen, R. Velsink te Doetinchem, L. Zandstra te Leeuwarden, P. J. Troelstra te Haarlem, K. Admiraal te Zwolle; van dezen werden gekozen R. Velsink te Doetinchem en K. Admiraal te Zwolle. Rechtstreeks, zonder herstemming, werden gekozen H. Bontekoe te Kiel-Windeweer en Henri Polak te Amsterdam III.

De laatste verkiezing, waar Henri Polak met 2610 stemmen van de 4378 gekozen werd, was een prachtige overwinning, getuigende dat de sociaaldemocratie in Amsterdam in den laatsten tijd zeer groote vorderingen heeft gemaakt.

Schreef ik in mijn vorig verslag: „in Amsterdams vroedschap echter werd tot dusver niet één vertegenwoordiger van het georganiseerde en strijdende proletariaat toegelaten” — door deze verkiezing zijn die woorden nu niet meer van kracht. Laten wij vertrouwen dat de Amsterdamsche partijgenooten bij de a.s. algemeene verkiezingen voor den Raad in 1903, zullen zorgen dat meerdere vertegenwoordigers van het proletariaat het Prinsenhof zullen binnengaan.

Statenverkiezingen. Aan de tusschentijdsche verkiezing voor de Provinciale Staten werd door de partijgenooten deelgenomen in het district Leeuwarden met L. Dekenga te Lekkum en in het district Franeker met L. Zandstra en J. G. Jansonius; in het eerste district werd ruim 800 stemmen behaald, in het tweede ongeveer 400; onze candidaten kwamen niet in herstemming.

Kamerverkiezingen. De belangrijkste verkiezingen voor onze partij zijn zeker wel die geweest

in Amsterdam IX en Amsterdam III. In het eerste district verkreeg Troelstra 2050 van de 5639 uitgebrachte stemmen en kwam in herstemming met den anti-revolutionair Bijleveld, die 1643 stemmen had verkregen. Niettegenstaande dat prachtige succes werd onze partij verslagen door een coalitie van christelijke en niet-christelijke bezitters, gesteund door een gedeelte der christelijke proletariërs en werd Bijleveld met 3330 stemmen gekozen tegen Troelstra met 3231, dus met de zeer geringe meerderheid van 99 stemmen. De gekozene verklaarde, dat het Gods wil was, dat hij gekozen was geworden.

Eenigen tijd daarna was het zeker ook Gods wil, dat de liberale afgevaardigde voor Amsterdam III overleed en dat Troelstra in diens plaats bij herstemming gekozen werd met 3397 stemmen tegen 2595 stemmen op zijn liberalen tegen-candidaat J. W. IJzerman.

Behalve aan de bovengenoemde verkiezingen werd door de partij ook deelgenomen aan de verkiezingen in het district Gouda met Gorter als candidaat en in het district Leiden met Mendels. De laatste verkreeg 150, de eerste 492 stemmen.

Algemeene propaganda. Behalve de werkzaamheden der afdelingen in het rechtstreeksche belang der partij gevoerd — ten doel hebbende n.l. het versterken der afdelingen, het oprichten van nieuwe organisaties, het zich wenden tot den Raad en andere openbare lichamen, werd door de partij tevens in haar geheel een actie gevoerd voor het algemeen kiesrecht. Eerst in het begin van het jaar, toen zooveel mogelijk op denzelfden dag in een 50-tal plaatsen vergaderingen werden gehouden ten gunste van het algemeen kiesrecht; later in de maanden Juli, Augustus en September als deel van het Ned. Comité voor Alg. Kiesrecht, toen week aan week in alle provincies van het land meetings ten gunste van het algemeen kiesrecht werden belegd. Aan de nationale betooging op 14 Sept. 1902 te Utrecht werd door de partij en haar afdelingen op krachtige wijze deelgenomen.

Behalve door het houden van en het deelnemen aan vergaderingen voor het kiesrecht, werd door het Partijbestuur de propaganda door het verspreiden van gratis-geschriften krachtig ter hand genomen.

In het begin van 1902 werden 87000 opwekkingen verspreid tot plaatsing op de kiezerslijst en tot opwekking van het bezoeken der te beleggen vergaderingen.

Van het vlugschriftje van Troelstra „Het eerst noodige” en van Henr. Roland Holst „Vrouwen, luistert eens” werden niet minder dan 125000 stuks van ieder verspreid; verder 25000 stuks van een geschriftje „Aan de Landarbeiders” een zelfde aantal van „Aan de mannen in de Bouwvakken,” 5000 stuks van „Aan de kleine Ambtenaren en Beambten” en 10000 stuks van het geschriftje bestemd voor „de Havenarbeiders” werden er beschikbaar gesteld. Door het Partijbestuur was er op aangedrongen de verspreiding zoo doelmatig mogelijk te doen zijn. Het vertrouwen bestaat, dat dit ook zooveel mogelijk zal zijn gebeurd.

Naast de actie voor het algemeen kiesrecht, moet ook vermeld worden het flink en krachtig steunen van de beweging tegen het onder de wapenen roepen der lichten van '95, '96 en '97. Het resultaat van deze beweging, dat althans de lichten van '95 en '96 niet opgeroepen werden, is voorzeker voor een groot gedeelte te danken aan den krachtigen steun door onze partij aan deze bewe-

ging verleend, door het optreden der partij buiten de Kamer en der partijgenooten-Kamerleden in het parlement zelf.

Toen het voorstel tot wijziging van art. 5 der Arbeidswet in behandeling zou komen, werd met behulp der provinciale vertegenwoordigers een onderzoek ingesteld, of het mogelijk zou zijn op de plaatsen, waar haringrookerijen bestaan, vergaderingen te beleggen. Op een enkele uitzondering na kon op de plaatsen, waar de belanghebbenden gevestigd zijn, geen vergaderingen gehouden worden.

Ten einde de afdelingen zooveel mogelijk ter zijde te staan in het doelmatig voeren der propaganda werd door het partijbestuur een geschriftje samengesteld, getiteld „Wenken voor de Propaganda” en dit gezonden aan de besturen der afdelingen, propagandisten enz.

Samenstelling van het Partijbestuur. Door het Congres te Groningen werden tot leden van het Partijbestuur gekozen: W. P. G. Helsinga, Henr. Roland Holst, J. H. Schaper en P. J. Troelstra; de afdeling Amsterdam werd aangewezen het Dag. Bestuur te benoemen en verkoos de aftredenden Henri Polak, als voorzitter, benevens Jos. Loopuit en J. W. Sleef, tot leden. De partijsecretaris J. G. van Kuijkhof, bleef in functie. In de samenstelling van het partijbestuur had overigens geen wijziging plaats.

Provinciale Vertegenwoordigers. Als prov. vertegenwoordigers namen ontslag Ph. H. ter Meulen voor Zeeland en J. Kok voor Overijsel; in hun plaats werden gekozen D. Bimmel en A. Langejan.

Wat ik het vorige jaar in mijn verslag opmerkte omtrent deze functie is ook nu nog van toepassing. In sommige gedeelten van het land is het absoluut onmogelijk voor den prov. vertegenwoordiger om iets te doen; omdat hij of niet beschikt over den tijd om goed te kunnen werken, of de middelen mist om de propaganda te voeren, zooals dat noodzakelijk zou zijn. Door alle prov. vertegenwoordigers werd gedaan, wat zij konden.

De vertegenwoordiger van Noord-Holland gelukte het Volkskiesverenigingen op te richten op een achttal plaatsen. Deze volkskiesverenigingen namen alle het verkiezingsprogramma van de partij aan en zullen, naar wij vertrouwen, vroeger of later zich wel bij de partij aansluiten.

De vertegenwoordiger voor Zuid-Holland schrijft in zijn verslag o. a.: „Met eenige opgewektheid zet ik mij neer om een kort verslag van mijn werkzaamheden samen te stellen, omdat het afgelopen jaar een verblijvend contrast vormde met mijn voorganger.” Vergaderingen werden belegd te Kinderdijk, Zwijndrecht, Numansdorp, Barendrecht, Papendrecht. Op deze plaatsen, Barendrecht uitgezonderd, werd of een afdeling, of een propagandaclub opgericht. Van uit Schoonhoven werd de Krimpenerwaard en werden de oevers van Lek en IJssel bewerkt met bevredigenden uitslag. Vooral van uit Schoonhoven en Dordrecht wordt een krachtige propaganda in den omtrek gevoerd.

Ten slotte schrijft hij: „Bij al het aangename, dat ik te melden heb, moet er een klacht mij van 't hart, n.l. deze, dat de afdelingen zoo weinig rekening houden met den provincialen vertegenwoordiger.” M. i. is deze klacht een vrij algemeene. Toen de functie van provinciale vertegenwoordigers werd ingesteld, was het de bedoeling, dat zij zouden vormen den schakel tusschen de afdelingen en het Partijbestuur, voor zoverre betreft de

directe propaganda, gericht op het vestigen van afdelingen. En juist in dat opzicht wordt er door de afdelingen weinig rekening gehouden met de provinciale vertegenwoordigers.

De vertegenwoordiger voor Zeeland trachtte de afdeeling Oostburg weder op te richten, doch zonder succes. Verder strekte hij zijn werkzaamheid uit tot Zierikzee, waar van onze zijde een vergadering werd gehouden en gedebatteerd als andere sprekers optraden. Vooral heeft deze provinciale vertegenwoordiger krachtig gewerkt aan de verspreiding van geschriften onder de landarbeiders, havenarbeiders en bouwvakarbeiders. De propaganda in Zeeland is moeilijk, doch wij winnen er veld.

De vertegenwoordiger in Utrecht wijst er op, dat in tal van plaatsen aanknoopingspunten zijn gevonden, vooral is er gewerkt met het verspreiden van lectuur; het belangrijkste is wel geweest de vorming van het perscomité, en de oprichting van *De Stem des Volks*. Wat Utrecht zelf betreft, de stad n.l.: daar is groote behoefte aan een flinke, krachtige leiding, er moet te veel gedaan worden in de vrije avonden; iemand, die zich geheel kon wijden aan de arbeidersbeweging zou te Utrecht dringend noodig zijn.

De vertegenwoordiger voor Gelderland organiseerde propagandatochten en belegde propaganda-vergaderingen in verschillende gedeelten der provincie, steeds in overleg en in samenwerking middellijk of onmiddellijk met de afdelingen en het Partijbestuur; het resultaat was de stichting van afdelingen te Lochem, Elst, Apeldoorn, Neede, Eibergen. Verder had deze vertegenwoordiger een zeer groot aandeel in de werkzaamheden, die tot de oprichting van het weekblad *De Arbeid* leidden. (1)

Uit den aard der zaak zijn de werkzaamheden van de vertegenwoordigers van Brabant en Drenthe niet zoo omvangrijk en leveren niet zulke goede resultaten als van de vertegenwoordigers van Gelderland, Utrecht, Noord- en Zuid-Holland bijv. De propaganda is er moeilijk, aanknoopingspunten ontbreken, geld om een behoorlijke campagne te voeren ontbreekt dikwijls; toch wordt er gedaan wat mogelijk is; toch wijst zoowel de vertegenwoordiger van Brabant als die van Drenthe op vooruitgang.

De vertegenwoordiger van Overijssel berichtte, dat hij tevergeefs pogingen had aangewend om de kiesvereniging te Goor bij de partij te doen aansluiten. Deze streek zal beter bewerkt moeten worden dan door een provincialen vertegenwoordiger en de daar bestaande organisaties tot nu toe is gedaan kunnen worden.

De vertegenwoordiger van Friesland gaf het volgende bericht: „allereerst stel ik mij geregeld op de hoogte van den stand der organisaties in het Noorden, die ik natuurlijk herhaaldelijk bezoek, als ik voor haar optreed”, en verder „in het algemeen gaat de beweging hier vooruit, ik doe mijn best aanknoopingspunten te vinden en als ik ze gekregen heb, ga ik er heen en zoo mogelijk spreken.”

De vertegenwoordiger voor Groningen heeft in 1902 weinig kunnen doen als zoodanig. In het laatst van het jaar was hij in overleg met de afdeeling Blijham en het Partijbestuur bezig met de organisatie van de landarbeiders.

(1) Bij het afdrucken van dit verslag kan nog gemeld worden, dat voor Twenthe een propagandist is aangesteld en een weekblad zal verschijnen.

In het algemeen hebben de provinciale vertegenwoordigers van alle provinciën uitstekende diensten bewezen bij het organiseren en regelen der kiesrechtvergaderingen, uitgaande van de partij in het begin van het jaar, en later bij de zomervergaderingen, uitgaande van het Nederlandsch Comité voor Algemeen Kiesrecht.

In de nieuwe statuten, noch in het nieuwe huis-houdelijk reglement der partij wordt gesproken van provinciale vertegenwoordigers; het ligt dan ook in de bedoeling om de werkzaamheden van deze partijgenooten te doen vervullen door de Gewestelijke Raden, die in de Statuten wel niet verplichtend zijn voorgeschreven, doch evenwel kunnen worden opgericht. Voorloopig zullen de provinciale vertegenwoordigers echter nog nuttig werkzaam kunnen blijven voor de organisatie en de propaganda. Noodzakelijk zal het echter zijn maatregelen te nemen, waardoor de wijze van benoemen en de wijze van aftreden zullen worden geregeld.

Propagandisten. Als propagandist voor Gelderland en Twenthe bleef W. P. G. Helsdingen te Arnhem gevestigd en L. M. Hermans als propagandist voor Rotterdam e. o. te Rotterdam; vanaf 1 April trad M. Mendels als propagandist voor de Zaanstreek op; hij vestigde zich te Zaandam.

Een bijzondere vermelding verdient de actie in de Zaanstreek.

De socialistische beweging, vroeger in de Zaanstreek zeer krachtig, was in de onzalige dagen van twist en verdeeldheid in den Socialistenbond sterk achteruit gegaan, en ten slotte geheel onder anarchistische invloed gekomen. De sociaaldemocraten vormden met de zwakke afdeeling Zaandam maar een klompje. Later sloot zich na de fusie de afd. Koog—Zaandijk van den ouden Socialistenbond bij de S. D. A. P. aan. Zoo waren het dan maar enkele partijgenooten, die tegen den grooten stroom in, wakker stand hielden. Dit werd anders, toen de partij in Mendels haar woordvoerder aan de Zaanstreek kreeg.

Propaganda-redevoeringen voor de vakverenigingen werden weldra gevolgd door groote principiële debatten met anarchisten en anti-revolutionairen; de sociaaldemocratie kreeg naam en bekendheid.

De algemeene verkiezingen van 1901 boden uitnemende gelegenheid voor actie, en de uitslag was in weerwil van de jarenlang gekweekte politieke onverschilligheid onder de arbeiders, verrassend gunstig. Bij eerste stemming haalde Mendels 1480, bij herstemming 1860 stemmen.

Sedert was de grond gelegd, waarop kon worden voortgebouwd.

Met kracht kon echter eerst het werk worden aangevat, als er iemand was, die zich daaraan geheel en al wijdde.

Dit geschiedde door de aanstelling van Mendels als propagandist der partij in Mei van het vorig jaar en de eenige maanden later gevolgde oprichting van het weekblad *De Voorpost* onder zijn redactie.

Met voldoening kan de groei onzer partij en het doorwerken onzer beginselen worden geconstateerd. De afdeeling Zaandam, die de verkiezingen van 1901 inging met 15 leden, telde op het eind van 1902 reeds 75, terwijl de kring van geestverwanten, ook in de vakverenigingen, belangrijk uitdijt.

De Voorpost, met zeer geringe middelen begonnen, heeft een wekelijksche oplage van ruim 1000

ex., die meestal door de verzending aan de abonnees en door straatverkoop geheel wordt verbruikt.

Een slag trof het blad toen het door ontrouw van den administrateur belangrijke financieele schade leed. Men is er echter in geslaagd het verlies voor een groot deel door vrijwillige bijdragen van vrienden van het blad — voor een deel helaas maar — te dekken.

In de omstreken werd eveneens zooveel mogelijk gewerkt, en te Wormerveer, het bij uitstek groot-industrieel en groot-kapitalistische plaatsje aan de Zaan, een flinke afdeeling opgericht, die al dadelijk krachtig begon aan te pakken. Gebrek aan geldmiddelen belette alsnog meerdere pogingen in die richting aan te wenden.

Een reeks uitnemend geslaagde openbare vergaderingen en een cursus van Mendels over de geschiedenis der Nederlandsche arbeidersbeweging, evenals tal van openbare debatten, waaronder vooral te memoreeren valt een tusschen Mendels en Domela Nieuwenhuis, hebben er zeer toe bijgedragen onze beginselen in de massa te doen doorwerken.

Vastgesteld kan worden dat de weerzin tegen de S. D. A. P., grootendeels het gevolg van jarenlange stelselmatige ophitsing en verdachtmaking, in breeder kringen der arbeiders verdwenen of althans sterk aan het afnemen is; dat de oppermacht der anarchistische fraze is gebroken, en dat deze streek met haar geconcentreerde bloeiende industrie en zijn talrijke arbeidersbevolking, een vruchtbaar veld belooft te worden voor de sociaal-democratie.

Daarvoor is veel zwaar en vooral onaangenaam werk moeten verricht worden (en het past hierbij een woord van warme waardeering te wijden aan een sedert — laat ons hopen maar tijdelijk — buiten gevecht gestelden strijder van het eerste begin, aan A. Klaver). Modder noch gijt zijn onze mannen gespaard, maar wij gaan onvermoeid vooruit en, zooals de Zaanstreek vroeger vooraan stond in de socialistische beweging, zoo hopen en vertrouwen wij vurig, er ook eindelijk weer de scharen der arbeiders te vereenigen onder de vlag der Internationale.

Wat de werkzaamheden van den propagandist van Rotterdam betreft, uit zijn verslag haal ik het volgende aan:

Toen ik mij te Rotterdam vestigde, werd aan mij door de afdeeling opgedragen de propaganda zelf te regelen in overleg met het bestuur en ik stelde voor wijkvergaderingen te houden. Dit is aangenomen en van af het oogenblik mijner vestiging tot nu toe, 6 Februari 1903, zijn er 38 à 40 van dergelijke vergaderingen gehouden, die op weinige uitzonderingen na, alle geslaagd mogen heeten. Ook enkele grootere vergaderingen, zooals werklozen-meeting, meeting tegen het militarisme enz. enz., zijn door mij met medewerking en goedkeuring van het bestuur georganiseerd. In de zomermaanden, toen vergaderen niet wel aanging, stond ik op de Zaterdagavondmarkt met een brochuretent en verspreidde huis aan huis vlugschriften voor Algemeen Kiesrecht en S. D. A. P.

Deze propaganda, gevoegd bij wat er aan vooraf is gegaan en gepaard met wat de partijgenooten nog doen, heeft ten gevolge gehad dat het ledental dat op 14 December 1901 nominaal 180 bedroeg thans op 6 Februari 1903, dus in ruim 13 maanden tijd, gestegen is tot 315, daarvan moeten er 30 worden afgetrokken die de onderafdeeling Charlois aanbracht, zoodat de vooruitgang bedraagt het getal van 105 leden.

Daarbij heb ik mij belast met den brochurenhandel en tevens treed ik op als secretaris van de afdeeling, een betrekking die thans, met de tegenwoordige werkzaamheden niet gemakkelijk door iemand, die afhankelijk is, zou kunnen worden waargenomen.

Verder heb ik zes en veertig spreekbeurten buiten Rotterdam gehouden en ben achttienmaal op onderscheidene plaatsen gaan debatteeren met tegenstanders der S. D. A. P. Tengevolge daarvan zijn er afdeelingen opgericht te Kapelle a/d IJssel, Numansdorp en Brouwershaven.

Een aantal verzoeken om een spreekbeurt te houden of te komen debatteeren heb ik moeten afslaan, daar anders het grootste gedeelte van mijn tijd buiten Rotterdam zou moeten besteed zijn geworden.

De propagandist voor Gelderland en Twenthe schrijft:

Door de Kamerwerkzaamheden worden uit den aard der zaak, de andere functiën die men zou kunnen verrichten, beperkt, dus ook de propaganda, echter slechts in dien zin, dat men daardoor minder dagen beschikbaar heeft, om hier of daar te gaan spreken. In het wezen der zaak is ons werken in de Kamer ook, en niet het minst, propaganda. Dit dient men vooral niet uit het oog te verliezen.

Gedurende 1901 werd door mij in een 60-tal vergaderingen gesproken. Hoewel aangewezen als propagandist voor Gelderland, beperkte zich mijn werkzaamheid als zoodanig niet tot die provincie, doch heb ik overal, waar men mij daarvoor vroeg, mijne krachten gegeven.

Het was ook niet enkel voor afdeelingen onzer partij dat ik optrad, ook vakverenigingen vroegen mij meermalen voor haar op te treden. Zoo bijv. de vereenigingen van Rijkswerklieden te Amsterdam en te Zaandam, sigarenmakersverenigingen te Deventer en te Rhenen, de schilders te Arnhem, de naaistersvereniging en de gaswerkersvereniging te Amsterdam en de veerlieden te Rotterdam.

Dank zij mijn optreden, werd te Woerden een vereeniging van rijkskleermakers gesticht, te Leuvenheim een vereeniging van steenfabriekarbeiders.

Bij enkele algemeene propaganda of andere gelegenheden verleende ik als spreker eveneens medewerking. Zoo ter gelegenheid der uitsluiting te Enschede, bij de agitatie naar aanleiding van het voornemen van den minister van oorlog, om de lichtingen van 1895, '96 en '97 onder de wapens te roepen, en bij de kiesrechtcampagne in den zomer van het afgelopen jaar.

Een enkele maal trad ik op als feestredenaar, voor de muziekvereniging te Rotterdam, op haar jaarfeest.

Van een speciale propaganda voor de drankbestrijding heb ik afgezien.

Afdeelingen of kiesverenigingen onzer partij werden opgericht te Lochem, Borculo, Eibergen en Neede. De twee laatsten gingen onder den druk der patroons weer teniet. Over het algemeen is de pressie der patroons groot op de arbeiders in de kleine plaatsen, zoodat zij zich niet durven organiseren. De lage loonen, die betaald worden, zijn mede een groot bezwaar. Toch is in Gelderland nog eenige vooruitgang te bespeuren. Vooral in den achterhoek, in de fabrieksstreek achter Doetinchem, begint, door onze propaganda, zich een vakbeweging te ontwikkelen, op het terrein der metaalindustrie.

Een groot bezwaar voor de afdeelingen om aan

propagandisten werk te verschaffen is het geldgebrek, waaraan zij doorgaans lijden.

De propagandist is door dezelfde oorzaak te veel gebonden aan zijn woon- of standplaats. Minstens moest hij in het bezit gesteld worden van een doorlopend abonnement op dat deel van het spoorwegnet, dat hem het meeste van nut kon zijn. Hij zou zich dan veel vrijer kunnen bewegen, en tevens zich een grooter veld van werkzaamheid kunnen kiezen.

Men zal mijns inziens ten behoeve der partij meer hebben aan 3 propagandisten, die zich eenigszins vrij bewegen kunnen, dan aan een dubbeltal, dat men als boomen in bepaalde plekken plant.

Een ander veld van werkzaamheid kreeg ik voor een deel door het in October voor Gelderland en Overijsel in het leven geroepen weekblad *De Arbeid*, waarvan ik mede, met anderen, de redactie vorm. De uitkomsten van de uitgave van dit weekblad zijn tot heden vrij bevredigend. Het heeft een oplaag van 2000 exemplaren en zal vooral op het platteland een goed propaganda-middel wezen.

Overigens meen ik te mogen zeggen, dat de propaganda in Gelderland niet vergeefs besteede moeite is. Moge ook het aantal afdeelingen nog niet groot zijn, de geest is er goed en wordt door ons werken er steeds beter. Het zal echter noodig zijn onzen invloed daar te handhaven en te versterken, aangezien vooral in den laatsten tijd de christelijken en de vrijzinnigdemocraten deze provincie tot een terrein van hun operatiën maken.

Provinciale organisatie. Op 1 October 1902 was het jaar geëindigd, waarvoor F. Spiekman was aangesteld om zich, tegen een vergoeding uit de partijkas, meer in het bijzonder te wijden aan de organisatie in de provincie Groningen. Daar F. Spiekman ontslag vroeg met het einde van dat jaar en het Partijbestuur geen reden vond om den genomen proef voort te zetten, werd geen ander in de plaats van Spiekman aangezoekt of benoemd.

Reorganisatie-Congres. Volgens besluit, het vorig jaar genomen, moest dit jaar het Reorganisatie-Congres gehouden worden in Juli of Augustus. Door verschillende omstandigheden werd dit eerst eind September te Zwolle gehouden. Op dit Congres werden de Statuten vastgesteld, benevens eenige bepalingen, die in het Huishoudelijk Reglement moesten worden opgenomen. De commissie uit de afdeeling Amsterdam, die een Ontwerp-Statuten had ingediend, werd aangewezen om in samenwerking met het Partijbestuur een Huishoudelijk Reglement te ontwerpen. Zooals met alle commissies, ging het ook met deze, het duurde nog al eenigen tijd, eerdat zij haar werk gereed had. Daarna moesten Statuten en Huishoudelijk Reglement nu eerst definitief door het Partijbestuur worden vastgesteld, zoodat het jaar 1902 voorbijging, zonder dat Statuten en Huishoudelijk Reglement aan het referendum waren onderworpen. (1)

De Pers. Naast het bestaande dagblad *Het Volk*, het maandblad *de Nieuwe Tijd*, de weekbladen *de Volksstrijd*, *Volksstem*, *Baanbreker*, *de Moker* en

de Fakkel werden de volgende sociaaldemokratische weekbladen opgericht: *de Wekker*, *de Voorpost*, *de Strijd*, *de Stem des Volks* en *de Arbeid* (2).

Omtrent de oprichting van enkele dezer bladen werd het Partijbestuur niet gehoord. Het is te hopen, dat toepassing van art. 20 der nieuwe statuten en art. 52 van het Nieuw Huishoudelijk Reglement daarin verbetering zal brengen.

Op het Congres te Groningen werd het Partijbestuur de opdracht gegeven een commissie te benoemen, die tot taak had de mogelijkheid te onderzoeken van een planmatige organisatie der „kleine pers”. Het Partijbestuur benoemde tot leden dezer commissie: J. Bergmeijer, J. Oudegeest, J. H. Schaper, J. Visscher en P. L. Tak.

In hoeverre deze commissie met haar taak gereed is, kan niet worden medegedeeld, een rapport heeft zij nog niet bij het Partijbestuur ingezonden. Het Congres te Groningen droeg eveneens aan het Partijbestuur op, in overleg met het bestuur der afdeeling Amsterdam, en de redactie van het partijorgaan een regeling te treffen ten opzichte der door deze lichamen gemeenschappelijk aan te nemen houding bij de geheele Amsterdamsche locale politiek.

Een samenspreking tusschen Partijbestuur, Redactie en Bestuur der afdeeling Amsterdam werd gehouden en een bepaalde gedragslijn te dien opzichte vastgesteld.

Ook werd op dit Congres het Partijbestuur opgedragen een instructie samen te stellen voor de Commissie voor Redactiegeschillen. De grondslagen voor deze instructie zijn opgenomen in art. 55 van het Huishoudelijk Reglement.

Tengevolge van verschillende omstandigheden was de Commissie voor Redactiegeschillen op 1 Januari 1903 nog niet benoemd.

In de redactie van *Het Volk* kwam verandering, doordat het lid van de redactie, partijgenoot Mendels, zijn ontslag nam en zich vestigde als propagandist te Zaandam; in diens plaats werd door het Partijbestuur W. H. Vliegen te Amsterdam benoemd.

Nadat door het Partijbestuur besloten was, op voorstel van de Commissie van Beheer over te gaan tot de uitgave van een Zondagsblad, het laten vervallen van het bijvoegsel in zijn toenmaligen vorm en het daarvoor in de plaats geven van 4 bijvoegsels, geheel ingericht als krant, moest de redactie worden uitgebreid; het Partijbestuur benoemde Ed. Polak tot corrector-verslaggever.

Door den directeur van *Het Volk* M. Fillmann werd tegen 1 Maart 1902 ontslag gevraagd en door het Partijbestuur tegen dien datum verleend. Op voorstel van de commissie van beheer werd besloten de betrekking van directeur af te schaffen en in plaats daarvan een administrateur aan te stellen. Het Partijbestuur benoemde den 24en Maart, op voordracht van de commissie van beheer M. E. Barendz tot administrateur.

Door de partij werden uitgegeven „Neemt deel aan den Strijd,” 3de druk, 3000 exemplaren; „Achturedag,” 3000 exemplaren; „Sociaal Christendom,” 7500 exemplaren; „De Jachtwet in de IIde Kamer” 3000 exemplaren; „Meigave voor het Proletariaat” 3000 exemplaren; „Jaarboekje voor 1903” 7500 exemplaren. Van deze uitgaven zijn „Neemt deel aan den Strijd,” „Sociaal Christendom,” „Meigave voor het Proletariaat” en „Jaarboekje voor 1903” uitverkocht.

Daar alle vroegere uitgaven van de partij zoo

(2) Na 1 Jan. 1903 is daarbij gekomen een blad voor Den Haag en zal er een komen voor Twenthe.

(1) Bij het verschijnen van dit verslag zijn Statuten en Huishoudelijk Reglement goedgekeurd bij Referendum, de Koninklijke Goedkeuring zal aangevraagd worden en zoodra deze verkregen is, treden zij in werking.

goed als uitverkocht zijn, zal het partijbestuur zorg moeten dragen, dat de brochurenvoorraad eens goed wordt aangevuld en zou het zeer gewenscht zijn, dat onze schrijvers en vertalers er eens aan dachten, dat art. 3 litt. e der Statuten luidt: „de partij tracht haar (dit) doel te bereiken door het *uitgeven, verspreiden en verkoopen* van boeken, brochures, enz.

Comité's, waarbij de partij is aangesloten. De partij bleef in het afgelopen jaar aangesloten bij het Ned. Comité voor Algemeen Kiesrecht, het Landelijk Hogerhuis-Comité, het Landelijk Onderwijs-Comité en het Centraal Bureau voor Sociale Adviezen. De partij was verder, tijdens het bestaan van dit Comité, aangesloten bij het Landelijk Comité tot spoedige invoering van de Ongevallenwet, en sloot zich aan bij het Comité voor Minimum-loon en Maximum-Arbeidstijd. In het Ned. Comité voor Algemeen Kiesrecht en het Landelijk Onderwijs-Comité wordt de partij vertegenwoordigd door Van Kuykhof, in het Comité voor Minimum-loon en Maximum-Arbeidstijd door Loopuit, in het Landelijk Hogerhuis-Comité door Fortuijn en Den Exter.

Internationale verbinding. Als gedelegeerden der partij bleven in dat jaar zitting houden in het Internationaal Bureau Troelstra en Van Kol.

In den loop van het jaar hadden samensprekingen plaats tusschen den Int. Secretaris en de Commissie tot regeling van het Int. Congres, het vorige jaar benoemd, ter voorbereiding van het Internationaal Congres, dat in 1903 te Amsterdam zou worden gehouden. Zooals bekend is werd, met het oog op de verkiezingen in Duitschland, besloten het Internationaal Congres te houden in 1904.

Slot. Aan het einde van dit verslag gekomen kunnen de volgende opmerkingen nog gemaakt worden.

De toestand der partij is vooruitgaande en goed te noemen; in ledental, in organisaties, in degelijkheid van organisatie is zij toenemende. Haar invloed en de beteekenis, die zij heeft op het economische en politieke leven der arbeidende klasse door haar pers en haar vertegenwoordigers in de publieke lichamen is van niet te onderschatten beteekenis.

De aanvallen der patroons in Amsterdam en Enschedé voornamelijk, hebben de arbeiders tot elkander gebracht; de toenadering tusschen de partij als zoodanig en de arbeiders in Nederland, georganiseerd in hun vakbonden, is niet te miskennen. Wij vertrouwen dat het jaar 1903 ons verder op dien weg zal voeren. De feiten zullen de arbeidende klasse in Nederland tot een voortdurende samenwerking leiden tusschen de vakbonden en de politieke organisatie der arbeidende klasse: een comité voor den arbeid" bestaande uit verschillende vakbonden en de S. D. A. P. zal het resultaat moeten wezen van de toeneming van het klassebewustzijn der arbeiders. Een voortdurende samenwerking van alle bewuste arbeiders voor alle algemeene belangen de arbeidersklasse betreffende, daar moet het heen!

Partijgenooten, op nieuw gewerkt, aan den arbeid, organiseert, propageert en voert den klassenstrijd in al zijn vormen.

De Partijsecretaris,

VAN KUIJKHOF.

Amsterdam, half Maart 1903.

BIJLAGE B.

Finantieel Verslag der S. D. A. P. over het jaar 1902.

STAAT VAN ONTVANGSTEN EN UITGAVEN.

ONTVANGSTEN.	UITGAVEN.
<p><i>a.</i> Aan contributie der afdelingen en aangesloten vereenigingen f 1427.05</p> <p><i>b.</i> „ „ contributie van de verspreide leden „ 126.38</p> <p><i>c.</i> „ „ een uur loon „ 550.45½</p> <p><i>d.</i> „ „ bijdragen voor het fonds: propagandist Rotterdam „ 168.88</p> <p><i>e.</i> „ „ bijdragen voor het fonds: propagandist Gelderland en Twenthe „ 261.10</p> <p><i>f.</i> „ „ bijdragen voor het Congres „ 41.09</p> <p><i>g.</i> „ „ verkoop diploma's, statuten en beginselverklaringen „ 57.65</p> <p><i>h.</i> „ „ bijdragen voor de verkiezingen „ 1009.47½</p> <p><i>i.</i> „ „ bijdragen voor steun aan stakers en uitgeslotenen „ 5903.13</p> <p><i>j.</i> „ „ bijdragen voor het Ned. Com. voor Algemeen Kiesrecht „ 8.50</p> <p><i>k.</i> „ „ leeningen „ 3800.—</p> <p><i>l.</i> „ „ vrijwillige bijdragen „ 1484.36½</p> <p><i>m.</i> „ „ diversen „ 58.17½</p> <p align="right">Totaal f 14896.25</p>	<p><i>a.</i> Aan propaganda f 1191.49½</p> <p><i>b.</i> „ „ verkiezingen „ 1607.28½</p> <p><i>c.</i> „ „ salarissen „ 3021.09</p> <p><i>d.</i> „ „ vergaderingen partijbestuur „ 296.85</p> <p><i>e.</i> „ „ contributies en subsidies aan Int. Bur.; L. H. Comité.; N. C. v. A. K.; C. Bur. v. Soc. Adv.; Soc. Dem. Studie-Club; Comité Ongevalwet „ 546.21</p> <p><i>f.</i> „ „ dekking oude schuld van het blad <i>De Sociaaldemokraat</i> „ 36.90</p> <p><i>g.</i> „ „ kosten Congres Groningen en Congres Zwolle „ 570.12½</p> <p><i>h.</i> „ „ Kantoor, (Huur, onderhoud, meubilair enz.) „ 205.06</p> <p><i>i.</i> „ „ Archief „ 26.75</p> <p><i>j.</i> „ „ drukkosten „ 400.—</p> <p><i>k.</i> „ „ bureaukosten „ 314.89½</p> <p><i>l.</i> „ „ terug voorschot over 1901 „ 321.42½</p> <p><i>m.</i> „ „ terug voorschot van den Brochurenhandel, groot f 400 „ 375.—</p> <p><i>n.</i> „ „ het N. C. v. A. K. „ 8.50</p> <p><i>o.</i> „ „ steun voor stakers en uitgeslotenen „ 5855.05½</p> <p><i>p.</i> „ „ diversen „ 95.47½</p> <p><i>q.</i> „ „ saldo in kas 1 Januari 1904 „ 23.13½</p> <p align="right">Totaal f 14896.25</p>

Finantieele toestand op 1 Januari 1903.

<p>In kas f 23.13½</p> <p>Nog te vorderen:</p> <p><i>a.</i> Aan verkochte zegels enz. „ 170.76</p> <p><i>b.</i> „ „ contributie verspreide leden „ 50.—</p> <p><i>c.</i> „ „ diversen „ 144.—</p> <p align="right">Totaal f 387.89½</p> <p>Nadeelig saldo „ 804.59½</p> <p align="right">Totaal f 1192.49</p>	<p>Nog te betalen:</p> <p><i>a.</i> Aan den brochurenhandel f 25.—</p> <p><i>b.</i> „ „ terug voorschot van W. „ 400.—</p> <p><i>c.</i> „ „ geleverd drukwerk „ 767.49</p> <p align="right">Totaal f 1192.49</p>
---	--

De partijsecretaris:
VAN KUIJKHOF.

Nagezien en accoord bevonden door
de Commissie van Contrôle:

H. MEIJER.
LOUIS DIKKER.

Toelichting.

A. Inkomsten.

a. en b. Aan contributies van afdelingen en verspreide leden werd over 1901 ontvangen een bedrag van f 1199, over 1902 een bedrag van f 1427.05 + f 126.38 = f 1553.43, derhalve een stijging van f 354.43 of ruim 29 pct. Toch is een bedrag van anderhalf duizend gulden aan verplichte bijdragen in geen verhouding tot hetgeen de partij per jaar noodig heeft. We vertrouwen dan ook dat de nieuwe contributieregeling, zooals deze nu bij huishoudelijk reglement is vastgesteld, in de naaste toekomst reeds een goede verbetering ten gevolge zal hebben.

c. Het uur-loon, dat geschat werd op minstens f 600, bleef beneden deze raming,

i. Zeker mag gewezen worden op het prachtige bedrag, dat in dit jaar gestort werd voor stakers en uitgesloten, niet minder toch dan bijna f 6000.

k. In het begin van het jaar leende een partijgenoot een bedrag van f 3000, dat in driemaandelijksche termijnen van f 250 terug betaald moest worden. Verder moest in den loop van het jaar nog geleend worden een bedrag van f 400 van partijgenoot W. en een bedrag van f 400 van den brochurehandel. Deze leeningen waren noodzakelijk, omdat het jaar 1902 begonnen werd met een schuld van f 1852.52½, die zoo spoedig mogelijk moest worden betaald.

l. Ook dit jaar weder een daling van de post vrijwillige bijdragen voor de partijkas van f 2972.745 in 1901 tot f 1484.365 in 1902. Was in 1901 de reden

van een vermindering der vrijwillige bijdragen voornamelijk gelegen in de bijdragen, die voor de verkiezingen waren bestemd, dit jaar was het de vakstrijd die de noodige offers vroeg. Toch is een daling met 50 pCt. een zeer ongunstig verschijnsel.

B. Uitgaven.

b. De uitgaven voor verkiezingen overtreffen de inkomsten voor dit doel met ± f 600. De reden daarvan is, dat diverse rekeningen over 1901 nog betaald moesten worden.

c. De verhooging van de post salarissen van f 2397.16 tot f 3021.09 werd veroorzaakt door de aanstelling van Hermans als propagandist te Rotterdam op een salaris van f 800 en de subsidie van f 300 per jaar vanaf 1 April 1902 die aan Mendels verleend werd, toen hij zich te Zaandam als propagandist vestigde.

o. De post: steun uitgesloten en stakers, bedragende f 5856.05½ is f 47.07½ minder dan de inkomsten voor dit doel, zijnde f 5903.13. Dit verschil is ontstaan, doordat, nadat het Comité voor Steun aan Enschedé, ontbonden was, nog gedurende eenige weken diverse bijdragen binnenkwamen.

Toestand op 1 Januari 1903.

Het nadeelige saldo f 804.59½, zou inderdaad f 3804.59½ hebben bedragen, indien niet de partijgenoot, die ons f 3000 renteloos voorschoot, aan het einde van het jaar ons de verblijdende tijding gaf, dat hij het geleende bedrag niet terug behoefde te hebben. We brengen hem daarvoor nogmaals onzen hartelijken dank.

BIJLAGE C.

Financieel Verslag van den Brochurehandel over het jaar 1902.

STAAT VAN ONTVANGSTEN EN UITGAVEN.

ONTVANGSTEN.		UITGAVEN.	
Kassaldo op 1 Januari 1902	f 685.04	a. Aan Leveranciers	f 1624.42½
1e Kwartaal 1902	" 766.78½	b. " Advertenties	" 50.70
2e " "	" 522.10½	c. " Kantoor	" 150.—
3e " "	" 391.01½	d. " Salaris	" 408.50
4e " "	" 593.32	e. " Leening aan de partijkas	" 400.—
Aan terug van de partijkas van de		f. " Honorarium	" 60.—
leening groot f 400.—	" 375.—	g. " Bureaunkosten	" 200.—
		h. " Diversen	" 39.99½
		i. " Saldo in kas 1 Januari 1903	" 399.64½
Totaal	f 3333.26½	Totaal	f 3333.26½

De partijsecretaris:

VAN KUIJKHOF.

Nagezien en accoord bevonden door

de Commissie van Contrôle:

LOUIS DIKKER.

C. A. DE ROO.

28 Februari 1903.

Toelichting.

Op 1 Januari 1903 was nog te betalen aan leveranciers voor geleverde goederen een bedrag van f 1939.28¹/₂.

De brochurenhandel had op dien datum nog te ontvangen aan advertenties, aan geleverde goederen, van de partijkas, een totaal van f 1435.02¹/₂; de waarde van aanwezige brochures was op dien datum, na afschrijving van een aantal oude brochures, f 565.59¹/₂; zoodat tegenover het nog te betalen bedrag van f 1939.28¹/₂ staat een actief van f 2400.26¹/₂, alzoo een saldo van f 460.98.

Vergelijkt men het totaal van ontvangsten en uitgaven over 1901 met dat over 1902, dan ziet

men dat dit gestegen is tot ruim f 3000 in 1902 van ongeveer f 2000 in 1901.

Niettegenstaande over 1902 ten laste van den brochurenhandel is gebracht, wat inderdaad daartoe behoorde, zooals een gedeelte huur enz. van kantoor, gedeelte salaris aan den partijsecretaris en bediende en ook eenig honorarium kon worden uitbetaald, kon de brochurenhandel deze lasten dragen, zonder gevaar van tekort te zullen komen in zijn verplichtingen of van een beroep te moeten doen op de partijkas.

VAN KULJKHOF.

Amst., 18 Maart 1902.

BIJLAGE D.**KAMERFRACTIE.****I.****Oorlog.**

Op het eerste gezicht schijnt het wel vreemd, dat onder het „Christelijke” bewind Oorlog de eerste plaats inneemt, doch waar de christelijke beginselen slechts moeten dienen om de geloovige arbeiders van ons af te houden, is het zeer natuurlijk, dat het militarisme hoogtij viert. Te meer, daar vooral de A. R. partij steeds zeer militair en nationalistisch gezind was.

Bij de vier wetten op het pensioen en de bevordering van hooge en lage militairen kwam de fractie op voor het lot der minderen, maar het bleek dat er geen centen te vinden zijn voor deze mannen, ook al zijn er guldens genoeg voor de „heeren” officieren.

Geld is er ook altijd, om buitenlanders te ronsselen voor het Indisch leger. Schaper vestigde, in zijn interpellatie daaromtrent, de aandacht op het feit, dat de minister van Binnenlandsche Zaken de wereld afreisde voor den vrede in Zuid-Afrika op hetzelfde oogenblik, dat zijn kollega van Buitenlandsche Zaken die ronsselarij bevorderde voor onzen veroveringsoorlog.

Langzamerhand werd over 1902 de nieuwe Militie-wet voorbereid, die in dit jaar reeds 1 miljoen en 4 ton *meer* aan 't land kostte. De nieuwe minister van Oorlog ging zelfs in zijn militairen ijver verder dan de wet hem toeliet: hij wilde de lichting 1895 nog weer oproepen voor herhalings-oefeningen. De fractie verzette zich hiertegen met goed gevolg; ook 1896 werd vrijgesteld, dank zij mede aan den krachtigen steun der verlofgangers zelf. De Minister, die eerst weigerde, om aan den aandrang toe te geven, nam later gaarne de redingsplank, door Jhr. Lohman en twee anderen toegestoken, aan en aanvaardde het wetsontwerpje, om deze beide lichtingen vrij te stellen. De lichting '97 werd hiervan het slachtoffer, daar de motie-ter Laan, die alle *drie* lichtingen wilde vrijstellen, werd van de baan geschoven.

Nog erger was de toestand bij de militaire straffen tucht wetten, die nu volgden. Nog niet alleen om de hardheid dezer dwang wetten, maar ook en vooral om het feit, dat op deze wijze weken

weken verloren gingen: de invoering der Ongevallenwet moest op de behandeling van zulke middeleeuwsche maatregelen wachten!

De fractie stelde zich vierkant tegenover de barbaarsche straffen, met name tegen de doodstraf, waarmee men gul genoeg is in deze wet der 20ste eeuw. Bij opstootjes en ongeregelheden worden de deelnemers beschouwd als „vijanden des vaderlands”, dus des doods schuldig.

De regeering stelde alzoo de tegenwoordige kapitalistische rechtsorde gelijk met het vaderland en de Kamer deelde deze beschouwing met 56 tegen 7 stemmen!

Het spreekt dan ook van zelf, dat alleen het *bezit* van onze brochures en boeken reeds strafbaar is gesteld en dat „beschimping van het vaandel” vreeselijk zwaar gewroken wordt. Ons amendement werd verworpen met 50 tegen 6 stemmen!

Onze amendementen, om „bijkomende” straffen af te schaffen, zooals inhouding van zakgeld, vermindering van kost, het verbod om wapens te dragen, zoo ook de water- en broodstraf, werden alle verworpen. Zelfs het leggen aan de ketting bleef gehandhaafd met 41 tegen 23 stemmen. De voorstellers noemen zich Christenen.

De behandeling van het *beklag* heeft aanleiding gegeven tot een tweede *Legerwetschandaal*.

Wilden wij schorsing van elke straf, wanneer de gestrafte in hooger beroep gaat, de anti-revolutionairen gevoelden, dat dit recht was en de heer De Waal Malefijt stelde ook een amendement voor in dien geest. De heeren verstonden niet goed, dat minister Bergansius hun amendement, even goed als het onze, onaannemelijk vond en het werd aangenomen met 40 stemmen (waaronder die van drie officieren) tegen 30. Daar zaten ze met de gebakken peren! De minister stond woedend op en verliet de zaal. De afwezigheid der katholieken droeg in de eerste plaats de „schuld” van de neerlaag van hun geloofsgenoot, den minister; deze ijverige groep telt 25 leden, doch niet meer dan 12 ervan waren aanwezig.

In de volgende zitting was het echter reeds weer alles koek en ei tusschen de anti-rev., de roomsch-kath. en de liberalen. De heeren gooiden

uit vrees den minister te verliezen, hun geweten in de voddenmand en gaven hun eigen gevoel van recht prijs. Zoozeer „volhardden zij bij het ideaal”, dat nu het geheele artikel werd afgestemd en door een ander vervangen, waarmee het amendement-De Waal Malefijt van de baan was. De rechtstoestand van den soldaat blijft nu onder de nieuwe wet ongeveer even treurig als hij onder de oude was.

De heer Goeman Borgesius ging zoover, „uit klasse solidariteit” de treurige figuur der anti-revolutionairen te verdedigen. Maar het was niet eens noodig. De heeren hadden zoo'n ontzag voor de sabel gekregen, dat de heele Kamer een politieke klasse van discipline begon te gelijken en alle verdere artikelen naar den zin der Regeering werden aangenomen.

Bij eindstemming verklaarden zich de anti-revolutionairen voor de straf- en tuchtwet; dat is geen wonder. Maar ook de vrijzinnig-demokraten! Drie van hen hadden trouwens ook reeds bij de artikelen de doodstraf goedgekeurd (Fokker, Van Raalte en Drucker).

Bij de begroting werd het beginsel: geen cent voor militarisme, zoo krachtig mogelijk gehandhaafd. De waarde van ziekte-, ouderdoms- en ongevallenverzekering voor de arbeiders werd vergeleken met de waarde van het leger als wapen voor de kapitalisten in hun klassenstrijd tegen het volk. En aangetoond werd voor de zooveelste maal, dat ons volksbestaan niet afhangt van ons leger, doch van het buitenland.

Melchers leverde een scherpe kritiek op de kazernetoestanden, met cijfers en feiten gestaafd.

Voor al richte de fractie zich tegen ons vestingstelsel, dat eindeloze miljoenen verslond en verslindt en volkomen waardeloos is.

De oorlogsbegroting werd aangenomen met 53 tegen 22 stemmen.

II.

Algemeene Debatten.

Zoals wij zagen, was „Oorlog” niet van de lucht en konden wij geen recht doen aan de christelijke ministers, of dat hoofdstuk moest den voorrang hebben. Nu zullen wij nagaan, hoe de verhouding tot minister Kuiper was.

Aan Schaper waren onzerzijds de algemeene begrotingsdebatten opgedragen. Hij verdedigde de stelling, dat de christelijke meerderheid verdeeld is in de meeste beginselpunten, gelijk o. a. bleek bij de doodstraf, het vloeken en de schoolpolitiek. Maar waar ook verdeeldheid heerscht, eendrachtig volgt de schare dezelfde conservatieve gedragslijn, zooals te zien was bij het militarisme, de spetwet en aan het wegblijven van alle ingrijpende sociale wetten.

De minister bewaarde alweer zijn zwaarste geslacht voor zijn tweede redevoering, waarin hij de aandacht van de verwaarloosde democratie zocht af te wenden door het voor te stellen, alsof het ging om een keuze tusschen Marx en den Christus.

De sluiting van het debat werd voorgesteld, om Schaper te beletten, daarop terug te komen. Nu deed zich het zonderlinge verschijnsel voor, dat de aanwezige vrijzinnig-demokraten allen gelijk stemden, n.l. allen vóór de onderdrukking van het vrije woord! 't Hielp hun niet, een aantal leden der rechterzijde dacht er beter over.

III.

Algemeen Kiesrecht.

Bij deze gelegenheid gaf Schaper namens de

fractie te kennen, dat wij binnenkort een voorstel tot grondwetsherziening zullen indienen, om te komen tot algemeen kiesrecht. De vrijzinnig-demokraten deelden daarop mede, dat zij reeds bezig waren aan hetzelfde plan.

Dr. Kuiper wilde ook liefst de aandacht van dit punt afleiden. Hij noemde onze partij een vaderlandslooze bende. Dat is niet voor de eerste maal gezegd, doch dat verandert niets aan het feit, dat Dr. Kuiper altijd zich verklaard heeft tegen dit mammonistische kiesrecht en zich evenwel verbonden heeft met de grootste vijanden der democratie.

Bij ons voorstel tot grondwetsherziening zullen wij wel gewaar worden, of de minister en ook wie van de Kamerleden de democratie willen dienen.

IV.

Arbeid.

Op velerlei wijze en bij tal van gelegenheden trachten de verschillende leden der fractie te werken voor betere arbeidsvoorwaarden, zoowel voor de werklieden en beambten in dienst van den Staat als voor de arbeidende klasse in het algemeen.

Het voornaamste, wat er op het gebied van den arbeid tot stand is gekomen, is de Beroepswet, waarnaar zoo hopeloos lang was uitgezien.

De fractie bepleitte een democratische inrichting van de gansche wet, vooral van het stelsel van verkiezing, door dr. Kuiper uitgevonden voor de Raden van Beroep.

Wij stelden in plaats van al den omslag van het kaartenstelsel een eenvoudige direkte verkiezing voor, zooals bij de Kamers van Arbeid.

De soc. dem. bleven met de verdediging van dit eenvoudige en beproefde stelsel vrijwel alleen staan.

Het stelsel van dr. Kuiper werd door niemand in bescherming genomen, maar het haalde de meerderheid van stemmen.

Ofschoon de Beroepswet op veel punten te wenschen overlaat, hebben ook wij voorgestemd, omdat de invoering der Ongevallenwet om geen enkele reden mocht worden vertraagd. De hoop, dat deze invoering nog in 1902 tot stand zou komen, bleek ijdel.

Hebben wij den meesten nadruk gelegd op maatregelen als de beroepswet, die de gansche arbeidende bevolking ten goede komen, dat wij ook bij elke gelegenheid gedeeltelijke verbetering voorstaan, zullen de beambten der spoorwegmaatschappijen in het algemeen en die van den Rijnspoorweg in het bijzonder, de schippers, de onderwijzers, de arbeiders in de loodwit- en aardewerkfabrieken, de bootwerkers, de winkelbedienden, de onder-officieren, de matrozen, de rijkswerklieden, de rijkskleermakers en ziekenoppassers, de waterstaatswerklieden, de rijksveldwachters en anderen, voor wie een lans gebroken werd, erkennen.

De arbeidswetgeving is in ons land zeer achterlijk. In plaats verbetering is nu vervanging der arbeidswet door minister Kuiper in 't zicht gesteld. Dat wij op deze vervanging niet veel moed hebben, is ons, sedert de nacht arbeid van de haringspeesters weer veroorloofd is, niet euvel te duiden.

De ongestoorde winst der bokkingrookers gold bij den christelijken Minister van Arbeid meer dan de ongestoorde nachtrust der arbeidsters; een liberaal kapitalist zou zich vermaakt op hetzelfde standpunt plaatsen. De bij het voorstel tot verplicht herhalingsonderwijs zoo hoog opgeschroefde ge-

varen voor de zedelijkheid bleken voor de hier bedoelde vrouwen niet te bestaan, alhoewel zij niet des avonds om 6 of 7 uur, doch somwijlen 's nachts om 12 à 2 uur naar huis zullen gaan.

Mannen als Van Löben Sels en Talma snelden den minister ter hulp, waar deze verklaarde, zich van de kritiek van vrijzinnige en sociaal-demokraten niets aan te trekken. Dat is zeer gemakkelijk van een minister van Arbeid, die met den arbeid zoozeer den draak steekt, dat hij de spetende werkvrouwen durfde te vergelijken met dames, die ook te weinig nachtrust krijgen — omdat ze naar het bal gaan!

De eerste stap op dezen verkeerden weg werd gezet door 50 leden der Kamer, waarbij Talma, Nolens, Van Vliet en Passtoors. Tegen 26 leden.

V.

De Troonrede.

De eerste minister had de koningin bij de opening der Kamer doen verklaren, dat er op het gebied van den arbeid veel was, dat bemoedigde. De Troonrede sprak ook van den hongersnood op Java, doch een belofte van afdoende hulp in den verschrikkelijken nood ontbrak.

Bij het debat naar aanleiding van het antwoord op de Troonrede stelde de fractie in het licht, dat de toestand van den arbeid, over het geheel genomen, ontzaglijk veel te wenschen overlaat en werd voor den hongerlijdenden Javaan een zeer krachtige hulp van Regeeringswege geëischt.

Het antwoord op de Troonrede maakte zich van beide zaken met een algemeenheid af. De soc. dem. stemden daarom tegen.

VI.

Koloniën.

Meer dan ooit was aller gespannen aandacht bij den aanvang der Indische begrooting op Van Kol gericht, die van zijn groote reis, in het belang der inlandsche bevolking ondernomen, teruggekeerd was. Het sprak van zelf, dat hij zeer veel zou te zeggen hebben over de zaken van het allerhoogste belang.

Dat bleek al vóór de begrotingsdebatten op een ongewone wijze. Van Kol zond aan de leden der Kamer en ook aan de bladen een lange lijst van op- en aanmerkingen, die hij in de vergadering der vijfde afdeling had te berde gebracht, doch die niet in het Voorloopig Verslag waren opgenomen en aldus niet ter kennis van de regeering kwamen. De schuld van dit wegmoffelen gaf Van Kol aan den heer Cremer, den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, die geweigerd had de opmerkingen van den rapporteur der vijfde afdeling den heer Van den Heuvel, op te nemen.

Bij de openbare beraadslaging heeft Van Kol deze beschuldiging bewezen. De heer Cremer was over deze handelwijze van Van Kol alles behalve gesticht, doch onze partijgenoot verklaarde, zoo noodig, weer dezelfde gedragslijn te zullen volgen.

In zijn „Kort woord” had Van Kol het woord *Deli*, waar ook de miljoenen van Cremer vandaan zijn, vet laten drukken en nu bij de debatten, stelde hij de schandelijke barbaarschheden, die in de plantages aldaar bedreven worden, in het volle daglicht. De brochure van Van den Brand kwam juist op tijd, zijn mededeelingen maar al te droevig bevestigend.

Van Kol bewees, dat de oorlogen in Djambi, op Borneo en Nieuw-Guinea, weldra weer in Korintji

alle de gevolgen zijn van onze zucht naar uitbreiding van gebied, met het doel, om winst te halen: van kapitalisme en imperialisme.

Daarvoor gaat het geld van den Javaan weg, die aldus moet hongerlijden in zijn eigen, rijk land.

Op de vraag van Van Kol, welk deel van het christelijk regeeringsprogram nu zal uitgevoerd worden, kon minister Idenburg, die juist de plaats van Van Asch van Wijck had ingenomen, het antwoord niet vinden. Het concubinaat (buiten echtelijk samenleven der soldaten met inlandsche vrouwen) kon niet worden opgeheven; de verkoop van opium aan den inlander, die nu al 14 miljoen gulden opbrengt, zal worden uitgebreid; van den inlander wordt meer en meer een loonarbeider gemaakt.

Van Kol eindigde met een zeer ernstige waarschuwing. Waar de Nederlandsche Regeering zich zoo weinig van haar zedelijke roeping bewust is, daar moet het verkeerd gaan: wij maken ons hoe langer hoe meer gehaat.

Ten opzichte van den Atjeh-oorlog was Van Kol van meening, dat het verzet weldra gebroken zou zijn. De fractie diende een motie in, waarin aangedrongen wordt op een eervollen vrede.

Het is niet noodig hier verder de zeer talrijke onderdeelen te bespreken, die achtereenvolgens te berde werden gebracht.

Van Suriname en Curaçao kwam onze partijgenoot eveneens krachtig op.

Het amendement van Van Kol, om Nederland zijn eigen oorlog op Nieuw-Guinea te doen betalen en niet langer den Javaan er voor op te laten draaien, werd verworpen met 60 tegen 7 stemmen. We stonden dus weer alleen. *Beloften* genoeg: maar hier was een *daad* te doen.

VII.

Justitie.

Minister Loeff had een stervend meisje geweigerd, dat haar vader, een verpleegde te Hoorn, haar kwam bezoeken. Naar aanleiding van de interpellatie van Marchant werd door ons een motie voorgesteld, die er niet in slagen mocht, ook maar één stem der burgerpartijen te winnen.

Bij de begrooting kwam Hugenholtz op tegen de zware straffen, die uitgedeeld worden wegens vergripen tegen den eigendom. In zijn strijd tegen den Amsterdamschen postenorder, waarover een motie later zal behandeld worden, viel Talma hem bij.

Gratie voor den laatste der Hogerhuizen was van dezen minister niet te verkrijgen.

VIII.

Buitenlandsche Zaken.

Melchers interpelleerde over de uitzetting van Broen en Hajee, twee Twentsche arbeiders, uit Duitschland, — Melv van Lynden kon er niets aan doen: de dure Nederlandsche gezant in Berlijn ook niet.

De fractie verklaarde zich voor de Brusselsche suiker-conventie, omdat daarbij de premies vervallen, die de Regeering sedert 1899 uitkeert aan de suikerfabrikanten. Tevens verklaarden wij ons tegen elke surtaxe en voor de afschaffing van den suiker-accijns.

Ons amendement, om in Peking in plaats van een gezant een beroeps-consul te benoemen, viel met 46 tegen 20 stemmen.

IX.

Marine.

De wetten op de bevordering en pensioneerijg, de wet op de krijgstuclit en de militaire strafwet, boven behandeld, gelden ook voor de Marine.

Minister Kruys vroeg een nieuw oorlogssclit aan, dat hij kort te voren zelf onnoodig vond, doch dat aan of over de 5 millioen gulden zal kosten. Onnoodig te zeggen, dat wij ons met hand en tand verzet hebben tegen deze misdadige geldverspilling. Vooral, daar de minister zelf verklaarde, eigenlijk een scit van zeven millioen te moeten hebben, doch dat we zulk duur spul toch kunnen betalen. De geheele rechterzijde stemde voor, (50) met uitzondering van Staalman; de linkerzijde vrijwel eendrachtig tegen (33).

Voor het scit is geen geld aanwezig. Maar de minister van Financiën zal den drankaccijns van 63 op 70 cent brengen. Dan komt er geld — van den arme.

Wegens de ziekte en het overlijden van minister Kruys werd de begrooting van Marine niet behandeld.

X.

Onderwijs.

Bij de debatten over het Middelbaar Onderwijs had de interpellatie van Ter Laan plaats over de weigering van niet-betalende leerlingen op de R. H. B. S. De minister der „kleine luyden” had geen lust, de bepalingen gunstiger te maken en ons amendement om geld beschikbaar te stellen voor dit doel, viel door de eendrachtige samenwerking der gansche rechterzijde, eenige liberalen en den vrijzinnig-demokraat Van Raalte.

Bij het L. O. streed onze fractie voor kindervoeding en -kleeding; tegen de standescholen; voor een beteren rechtstoestand der onderwijzers.

Troelstra, weer voor het eerst in de Kamer, bracht het sociaaldemokratisch standpunt in de onderwijspolitiek in het debat en eische van de Regeering, zooals Schaper kortelijk reeds bij de algemeene debatten had gedaan, uitvoering van haar eigen eerste programmpunt: gelijk recht voor de beide takken van onderwijs, vrijheid voor de richting van het onderwijs onder overigens streng regeeringstoezicht.

De minister trachtte de Groninger schoolmotie verdacht te maken door voor te stellen alsof ze alleen een lokmiddel der Soc. Dem. zou zijn, om geloovige arbeiders te vangen. Troelstra herinnerde daarop aan Kuiper, dat hij met zijn meerderheid van 58 leden zich aan niemand zou behoeven te storen, om zijn eigen programma af te werken, zooals hij dat zelf vóór de verkiezingen van 1901 heeft opgesteld en waarop de „kleine luyden” rekenden.

XI.

Jachtrecht.

Helsdingen's motie, waarbij ons tegenwoordig geldend jachtrecht (van 1857), als in strijd met den geest des tijds en met de belangen van den landbouw, werd afgekeurd, werd krachtig door den steller verdedigd — het is te doen, om het eigendom van den landgebruiker te beschermen tegen het wild, dat door de heeren wordt geschoten.

De motie werd verworpen, maar haalde toch nog 29 stemmen. Een andere, van den heer Kolkman, werd aangenomen, maar of de boeren spoedig de gevolgen zullen ondervinden, is nog de vraag, waar de gedachte werd uitgesproken, dat de jacht zulk een uitstekend opvoedingsmiddel is voor de hogere standen!

In de stukken voor de begrooting werd een strafbaarstelling van het gebruik van den *lichtbak* in uitzicht gesteld. Een reaktionaire maatregel dus!

XII.

Drankbestrijding.

De fractie kwam op tegen het uitbetalen van loon in kroegen; tegen de verstrekking van sterke dranken door het Rijk aan militairen, zoo hier als in Indië, en voor de verhooging van de f 12000 subsidie aan drankbestrijdende vereenigingen.

XIII.

Besluit.

De houding der fractie is dezelfde gebleven, zooals men uit het bovenstaande ziet. Zij komt bij elke passende gelegenheid op voor het *volle* recht van den arbeid, en waar dat niet te verkrijgen is, werkt zij mede aan elke gedeeltelijke verbetering, die telkens aangenomen wordt als een kleine afbetaling op de groote schuld, die de heerschende klasse met die der arbeiders te verrekennen heeft.

Alleen wanneer, zooals bij de straf- en tucht-wetten, de voordeelen geringer zijn dan de misstanden, die blijven bestaan, maar onmiddellijk moesten worden opgeruimd; wanneer dus eenig voorstel of ontwerp voor de arbeidende klasse onaannemelijk is, dan weigert zij beslist alle medewerking.

Als deze regeering met maatregelen kwam ten voordeele der arbeiders, we zouden geen oogeblik aarzelen, onzen steun te verleenen. Maar waar dit Kabinet slechts de belangen van den geldzak dient, is het noodwendig onze fractie, die de felste oppositie voert.

De leden der R. K. en der A. R. partij, vrij of niet vrij, ook de beide Christelijk-Historischen gaan met de Regeering door dik en dun mee, zooals wij zagen. De liberalen van verschillende schakeering voeren geen besliste oppositie, de conservatieven onder hen gaan geregeld met de rechterzijde mee.

De vrijzinnig-demokraten, stand houdend vóór algemeen kiesrecht, tegen de *al te groote opdrijving* der militaire lasten, zijn in bijna alle overige zaken onderling verdeeld, of gaan zelfs, zooals bleek, in zeer belangrijke zaken soms met de regeering mee.

De Kamergroep, bij het begin des jaars uit 6, nu uit 7 leden bestaande, heeft die vermeerdering van ledental, dat behoeft geen vermelding, met vreugde begroet.

De voorzitter Van Kol werd gedurende zijn afwezigheid door Schaper vervangen.

De secretaris,

K. TER LAAN.

's-Gravenhage, 6 Febr. 1903.